

ARREST VAN HET HOF (Eerste kamer)

23 maart 2006*

In zaak C-465/04,

betreffende een verzoek om een prejudiciële beslissing krachtens artikel 234 EG, ingediend door de Corte suprema di cassazione (Italië) bij beslissing van 11 juni 2004, ingekomen bij het Hof op 3 november 2004, in de procedure

Honyvem Informazioni Commerciali Srl

tegen

Mariella De Zotti,

wijst

HET HOF VAN JUSTITIE (Eerste kamer),

samengesteld als volgt: P. Jann, kamerpresident, K. Schiemann, K. Lenaerts, E. Juhász en E. Levits (rapporteur), rechters,

* Procestaal: Italiaans.

advocaat-generaal: M. Poiares Maduro,
griffier: R. Grass,

gezien de stukken,

gelet op de opmerkingen van:

- Honyvem Informazioni Commerciali Srl, vertegenwoordigd door G. Prosperetti en C. del Pennino, avvocati,
- M. De Zotti, vertegenwoordigd door F. Toffoletto, avvocato,
- de Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door E. Traversa als gemachtigde, bijgestaan door G. Belotti, avvocato,

gehoord de conclusie van de advocaat-generaal ter terechtzitting van 25 oktober 2005,

het navolgende

Arrest

- 1 Het verzoek om een prejudiciële beslissing betreft de uitlegging van de artikelen 17 en 19 van richtlijn 86/653/EEG van de Raad van 18 december 1986 inzake de coördinatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake zelfstandige handelsagenten (PB L 382, blz. 17; hierna: „richtlijn”).

- 2 Dit verzoek is ingediend in het kader van een geding tussen Honyvem Informazioni Commerciali Srl (hierna: „Honyvem”) en M. De Zotti over het bedrag van de vergoeding die aan deze laatste verschuldigd is wegens de beëindiging van haar overeenkomst door die vennootschap.

Het rechtskader

De communautaire regeling

- 3 Artikel 17 van de richtlijn bepaalt:

„1. De lidstaten nemen de nodige maatregelen om te bewerkstelligen dat de handelsagent, na de beëindiging van de overeenkomst, vergoeding volgens lid 2 of herstel van het nadeel volgens lid 3 krijgt.

2. a) De handelsagent heeft recht op een vergoeding indien en voor zover:

— hij de principaal nieuwe klanten heeft aangebracht of de transacties met de bestaande klanten aanzienlijk heeft uitgebreid en de transacties met deze klanten de principaal nog aanzienlijke voordelen opleveren,

en

- de betaling van deze vergoeding billijk is, gelet op alle omstandigheden, in het bijzonder op de uit de transacties met deze klanten voortvloeiende provisie, die voor de handelsagent verloren gaat. De lidstaten kunnen bepalen dat genoemde omstandigheden ook het al dan niet toepassen van het concurrentiebeding in de zin van artikel 20 kunnen omvatten.

- b) Het bedrag van de vergoeding mag niet meer bedragen dan een cijfer dat overeenkomt met een jaarlijkse vergoeding berekend op basis van het jaarlijkse gemiddelde van de beloning die de handelsagent de laatste vijf jaar heeft ontvangen of, indien de overeenkomst minder dan vijf jaar heeft geduurd, berekend over het gemiddelde van die periode.

- c) De toekenning van deze vergoeding laat het recht van de handelsagent om schadevergoeding te vorderen onverlet.

[...]

6. Binnen acht jaar na kennisgeving van deze richtlijn legt de Commissie aan de Raad een verslag voor over de uitvoering van dit artikel en legt zij, in voorkomend geval, wijzigingsvoorstellen voor.”

⁴ Artikel 19 van de richtlijn luidt als volgt:

„Voordat de overeenkomst is beëindigd, mogen de partijen niet ten nadele van de handelsagent van de bepalingen van de artikelen 17 en 18 afwijken.”

De nationale regeling

- 5 De artikelen 17 en 19 van de richtlijn zijn in nationaal recht omgezet bij artikel 1751 van het Italiaanse Burgerlijk Wetboek (hierna: „Burgerlijk Wetboek”). Bij decreto legislativo (wetsbesluit) nr. 303 van 10 september 1991 (Gewoon supplement bij *GURI* nr. 221 van 20 september 1991), is de tekst van deze nationale bepaling in overeenstemming gebracht met die van genoemde artikelen van de richtlijn. Net als in artikel 17 van de richtlijn wordt voor de berekening van de vergoeding waarop de handelsagent recht heeft na beëindiging van zijn overeenkomst, een meritocratische benaderingswijze gevolgd.

- 6 Op 27 november 1992 hebben de Confcommercio (representatieve organisatie van de ondernemingen in de sector handel, toerisme en diensten) en de FNAARC (representatieve organisatie van de handelsagenten en -vertegenwoordigers) een collectieve overeenkomst (hierna: „overeenkomst van 1992”) gesloten met de volgende inhoud:

„Punt I

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek, zoals gewijzigd bij artikel 4 van decreto legislativo nr. 303 van 10 september 1991, en in het bijzonder het billijkheidsbeginsel, wordt in alle gevallen van beëindiging van de overeenkomst aan de handelsagent of -vertegenwoordiger een vergoeding betaald waarvan het bedrag gelijk is aan 1 % van het totaalbedrag aan provisies dat tijdens de duur van de overeenkomst opeisbaar is geworden en is betaald.

Dit basispercentage wordt op de volgende wijze aangevuld:

A. Agenten en vertegenwoordigers met een exclusiviteitsplicht voor één bedrijf:

- 3 % van de provisies tot een bedrag van 24 000 000 ITL per jaar;
- 1 % van het deel van de provisies tussen 24 000 001 en 36 000 000 ITL per jaar.

B. Agenten en vertegenwoordigers zonder exclusiviteitsplicht voor één bedrijf:

- 3 % van de provisies tot een bedrag van 12 000 000 ITL per jaar;
- 1 % van het deel van de provisies tussen 12 000 001 en 18 000 000 ITL per jaar.

[...]

De partijen bevestigen over en weer dat zij met het bovenstaande willen voldoen aan het billijkheidscriterium van genoemd artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek.

Punt II

Nog steeds overeenkomstig artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek wordt in aanvulling op het bedrag vermeld in punt I van deze regeling nog een bedrag betaald [...] dat wordt berekend als volgt:

- 3 % van de provisies die in de eerste drie jaar van de agentuurovereenkomst opeisbaar zijn geworden;
- 3,50 % van de provisies die tussen het vierde en het zesde jaar opeisbaar zijn geworden;
- 4 % van de provisies die in de daaropvolgende jaren opeisbaar zijn geworden.

[...]

Verklaring

De partijen bevestigen dat deze collectieve bepalingen inzake de vergoeding bij beëindiging van de agentuurovereenkomst, die toepassing geven aan artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek, in hun totaliteit een gunstigere regeling vormen dan de wettelijke regeling. Deze bepalingen zijn correlatief, niet van elkaar te scheiden en niet-cumulatief met enige andere vergoedingsregeling.

[...]”

- 7 Volgens de overeenkomst van 1992 wordt de vergoeding waarop de handelsagent recht heeft na beëindiging van zijn overeenkomst, dus berekend aan de hand van vaste percentages van de provisies die deze handelsagent heeft ontvangen, en van de duur van de agentuurovereenkomst, en niet volgens de criteria van artikel 17 van de richtlijn en van artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek, zoals gewijzigd bij decreto legislativo nr. 303 van 10 september 1991 (hierna: „artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek”).

Het hoofdgeding en de prejudiciële vragen

- 8 Honyvem heeft per 30 juni 1998 de overeenkomst met De Zotti beëindigd. Deze overeenkomst is volgens de tiende clausule ervan „onderworpen aan de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, aan de bijzondere wetten betreffende de handelsagentuur alsmede aan de collectieve overeenkomsten in de handelssector [...]”.
- 9 Van mening dat de vergoeding wegens beëindiging van de overeenkomst moest worden berekend volgens de overeenkomst van 1992 heeft Honyvem De Zotti een vergoeding van 78 880 276 ITL voorgesteld.
- 10 Omdat zij dit bedrag ontoereikend vond, heeft De Zotti op 12 april 1999 bij het Tribunale di Milano een beroep ingesteld strekkende tot veroordeling van Honyvem tot betaling van een vergoeding die overeenkomstig de criteria van artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek moet worden bepaald op 181 889 420 ITL.
- 11 Nadat het Tribunale di Milano dit beroep had verworpen en Honyvem in het gelijk had gesteld, heeft De Zotti hoger beroep ingesteld bij de Corte d'appello di Milano. Deze rechterlijke instantie heeft het hoger beroep gegrond verklaard en de betrokkene overeenkomstig artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek een aanvullende vergoeding van 57 000 000 ITL toegekend.

- 12 Honyvem heeft bij de Corte suprema di cassazione cassatieberoep ingesteld tegen het arrest van de Corte d'appello di Milano. Zij voerde met name aan dat artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek uitdrukkelijk verwijst naar het beginsel van de wilsautonomie van partijen en, bijgevolg, naar de collectieve overeenkomsten, mits de daaruit voortvloeiende regeling voor de handelsagent gunstiger is dan die welke voortvloeit uit de toepassing van de wettelijke regeling. Of de vergoeding waarin de collectieve overeenkomst voorziet, gunstiger is, moet ex ante worden vastgesteld. Aangezien volgens de regeling van de collectieve overeenkomst de handelsagent in elk geval een vergoeding krijgt, dient evenwel te worden geconcludeerd dat deze regeling voor hem gunstiger is dan de regeling van artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek.
- 13 De Zotti heeft incidenteel cassatieberoep ingesteld op grond dat de vergoeding die haar wegens de beëindiging van haar overeenkomst verschuldigd is, overeenkomstig de criteria van artikel 1751 van het Burgerlijk Wetboek ongeveer moet overeenkomen met het in eerste aanleg gevorderde bedrag.
- 14 Uit de verwijzingsbeslissing blijkt dat in de Italiaanse rechtspraak noch in de Italiaanse rechtsleer eensgezindheid bestaat over de wettigheid van de overeenkomst van 1992.
- 15 In deze omstandigheden heeft de Corte suprema di cassazione de behandeling van de zaak geschorst en het Hof de volgende prejudiciële vragen gesteld:
- „1) [Kan] artikel 19 van de richtlijn, gelet op de bewoordingen en het doel van artikel 17 van diezelfde richtlijn en, eventueel, op de criteria die daarin voor de berekening van de vergoeding worden gegeven, aldus [...] worden uitgelegd dat

de nationale regeling ter uitvoering van de richtlijn kan toestaan dat een collectieve overeenkomst (die bindend is voor partijen bij een bepaald contract), in plaats van een vergoeding die aan de agent verschuldigd is wanneer is voldaan aan de voorwaarden van artikel 17, lid 2, en volgens de daarin besloten liggende criteria moet worden bepaald, voorziet in een vergoeding die, enerzijds, aan de handelsagent verschuldigd is ongeacht of is voldaan aan de voorwaarden van artikel 17, lid 2, sub a, eerste en tweede streepje, (en voor een deel van de vergoeding zelf in elk geval van beëindiging van de overeenkomst) en, anderzijds, niet aan de hand van de in de richtlijn besloten liggende criteria (en in voorkomend geval met het daarin bepaalde maximum) wordt berekend, maar aan de hand van vooraf bepaalde criteria van de collectieve overeenkomst, dat wil zeggen een vergoeding die (zonder enige specifieke verwijzing naar de door de agent gerealiseerde toename van de omzet) wordt bepaald aan de hand van vaste percentages van de vergoedingen die de agent in de loop van het contract heeft behaald, met als gevolg dat de vergoeding, ook wanneer volledig of in zeer grote mate is voldaan aan de voorwaarden die de richtlijn voor het recht op vergoeding stelt, in veel gevallen een bedrag oplevert dat (veel) geringer is dan het in de richtlijn voorziene maximumbedrag en in elk geval geringer is dan het bedrag dat de rechter concreet had kunnen bepalen, indien hij zich niet aan de berekeningsmaatstaven van de collectieve overeenkomst diende te houden, maar aan de beginselen en de criteria van de richtlijn?

- 2) [Moet] de vergoeding analytisch [...] worden berekend door een schatting van de provisies die de handelsagent waarschijnlijk in de jaren na de beëindiging van de overeenkomst, gelet op de door hem aangebrachte nieuwe klanten of de door hem gerealiseerde aanzienlijke toename van de transacties met bestaande klanten, had kunnen behalen, en door pas daarna op grond van de billijkheid en het in de richtlijn bepaalde maximum, eventuele correcties van het bedrag toe te passen, of zijn andere berekeningswijzen toegestaan, met name synthetische, die meer ruimte laten voor de billijkheid en voor het in de richtlijn bepaalde maximum als uitgangspunt voor de berekening?"

De beantwoording van de prejudiciële vragen

De eerste prejudiciële vraag

- 16 Met zijn eerste vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of artikel 19 van de richtlijn aldus moet worden uitgelegd dat de in artikel 17, lid 2, ervan bedoelde vergoeding wegens beëindiging van de overeenkomst bij een collectieve overeenkomst kan worden vervangen door een vergoeding die wordt bepaald aan de hand van andere criteria dan die welke in laatstgenoemde bepaling zijn vastgesteld.
- 17 Vooraf zij opgemerkt dat de artikelen 17 en 19 van de richtlijn moeten worden uitgelegd tegen de achtergrond van het doel van de richtlijn en van de daarbij ingevoerde regeling (zie in die zin arresten van 2 oktober 1991, Vandevenne e.a., C-7/90, Jurispr. blz. I-4371, punt 6, en 12 december 1996, Kontogeorgas, C-104/95, Jurispr. blz. I-6643, punt 25).
- 18 Dienaangaande staat vast dat de richtlijn ertoe strekt, het recht van de lidstaten inzake de rechtsbetrekkingen tussen de partijen bij een handelsagentuurovereenkomst te harmoniseren (arresten van 30 april 1998, Bellone, C-215/97, Jurispr. blz. I-2191, punt 10, en 13 juli 2000, Centrosteel, C-456/98, Jurispr. blz. I-6007, punt 13).
- 19 Blijkens de tweede en de derde overweging van de considerans van de richtlijn beoogt deze de handelsagenten in hun betrekkingen met hun principalen te beschermen, de zekerheid in het handelsverkeer te bevorderen en het goederenverkeer tussen de lidstaten te vergemakkelijken door onderlinge aanpassing van de rechtsstelsels van de lidstaten op het gebied van de handelsvertegenwoordiging. Daartoe zijn in de richtlijn, met name in de artikelen 13 tot en met 20, onder meer regels inzake de sluiting en de beëindiging van de agentuurovereenkomst vastgesteld (arrest van 6 maart 2003, Caprini, C-485/01, Jurispr. blz. I-2371, punt 4).

- 20 Wat de beëindiging van de overeenkomst betreft, kunnen de lidstaten overeenkomstig artikel 17, lid 1, van de richtlijn kiezen tussen twee oplossingen. De lidstaten moeten immers de nodige maatregelen nemen om te bewerkstelligen dat de handelsagent na de beëindiging van de overeenkomst, hetzij vergoeding volgens de criteria van lid 2 van datzelfde artikel, hetzij herstel van het nadeel volgens de in lid 3 ervan gestelde criteria krijgt.
- 21 De Italiaanse Republiek, wier nationale regeling voorheen grotendeels op collectieve overeenkomsten was gebaseerd, heeft voor de oplossing van artikel 17, lid 2, gekozen.
- 22 Volgens de rechtspraak van het Hof is de bij de artikelen 17 tot en met 19 van de richtlijn ingevoerde regeling dwingend, met name omdat deze richtlijn de handelsagent beoogt te beschermen na de beëindiging van de overeenkomst (arrest van 9 november 2000, Ingmar, C-381/98, Jurispr. blz. I-9305, punt 21).
- 23 Het Hof heeft daaruit geconcludeerd dat een principaal deze bepalingen niet kan ontwijken door een rechtskeuzeclausule in de overeenkomst op te nemen zonder dat de vraag aan de orde is gekomen of deze keuze in het nadeel van de handelsagent is (arrest Ingmar, reeds aangehaald, punt 25).
- 24 Wat artikel 19 van de richtlijn betreft, zij om te beginnen eraan herinnerd dat volgens vaste rechtspraak de bewoordingen waarin afwijkingen van een in de communautaire regeling geformuleerd algemeen beginsel als dat van de vergoedingsregeling van artikel 17 van de richtlijn zijn omschreven, strikt moeten worden uitgelegd (zie in die zin arrest van 18 januari 2001, Stockholm Lindöpark, C-150/99, Jurispr. blz. I-493, punt 25).

- 25 Vervolgens zij opgemerkt dat artikel 19 van de richtlijn de partijen de mogelijkheid biedt, vóór de beëindiging van de overeenkomst af te wijken van de bepalingen van artikel 17 ervan, op voorwaarde dat de voorgenomen afwijking niet in het nadeel van de handelsagent is. Of deze afwijking voor de handelsagent gunstig dan wel ongunstig is, moet bijgevolg worden uitgemaakt op het tijdstip waarop de partijen deze afwijking overwegen. Zij kunnen geen afwijking overeenkomen waarvan zij niet weten of deze na beëindiging van de overeenkomst in het voordeel dan wel in het nadeel van de handelsagent zal zijn.
- 26 Deze uitlegging vindt ook steun in het doel en de aard van de bij de artikelen 17 en 19 van de richtlijn ingevoerde regeling, zoals deze in de punten 19 en 22 van dit arrest zijn uiteengezet.
- 27 Uit het bovenstaande dient dus te worden geconcludeerd dat artikel 19 van de richtlijn aldus moet worden begrepen dat een afwijking van artikel 17 ervan slechts is toegestaan wanneer ex ante is uitgesloten dat deze na beëindiging van de overeenkomst in het nadeel van de handelsagent is.
- 28 Dat is voor de overeenkomst van 1992 het geval indien kan worden aangetoond dat toepassing van deze overeenkomst nooit ongunstig is voor de handelsagent doordat hem in elke rechtsverhouding die tussen de partijen bij een handelsagentuurovereenkomst kan bestaan, systematisch een vergoeding wordt gewaarborgd die groter is dan of minstens gelijk is aan de uit de toepassing van artikel 17 van de richtlijn voortvloeiende vergoeding.
- 29 Het feit alleen dat deze overeenkomst in het voordeel van de handelsagent kan zijn in de gevallen waarin hij volgens de criteria van artikel 17, lid 2, van de richtlijn slechts recht heeft op een zeer geringe vergoeding of helemaal geen recht heeft op een vergoeding, is geen voldoende bewijs dat zij niet in het nadeel van de handelsagent afwijkt van de artikelen 17 en 18 van de richtlijn.

30 Het staat aan de verwijzende rechter, het daartoe nodige onderzoek te verrichten.

31 Ten slotte zij opgemerkt dat alleen in het geval dat het volgens de overeenkomst van 1992 mogelijk is, de volgens deze overeenkomst berekende vergoeding — zij het slechts ten dele — te cumuleren met de vergoeding waarin de richtlijn voorziet, deze overeenkomst als gunstig voor de handelsagent kan worden aangemerkt. Deze mogelijkheid wordt echter uitdrukkelijk uitgesloten door de verklaring van de partijen die deze overeenkomst hebben ondertekend.

32 Gelet op een en ander dient op de eerste vraag te worden geantwoord dat artikel 19 van de richtlijn aldus dient te worden uitgelegd dat de uit de toepassing van artikel 17, lid 2, ervan voortvloeiende vergoeding wegens beëindiging van de overeenkomst niet bij een collectieve overeenkomst kan worden vervangen door een vergoeding die wordt bepaald aan de hand van andere criteria dan die welke in laatstgenoemde bepaling zijn vastgesteld, tenzij is bewezen dat een dergelijke overeenkomst de handelsagent in elk geval een vergoeding garandeert die gelijk is aan of groter is dan de uit de toepassing van deze bepaling voortvloeiende vergoeding.

De tweede vraag

33 Met zijn tweede vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of de vergoeding wegens beëindiging van de overeenkomst analytisch moet worden

berekend, zoals artikel 17, lid 2, van de richtlijn bepaalt, dan wel of andere berekeningsmaatstaven zijn toegestaan waarbij met name meer ruimte wordt gelaten voor de billijkheid.

³⁴ Dienaangaande zij opgemerkt dat de bij artikel 17 van de richtlijn ingevoerde regeling dwingend is en een kader definieert (arrest Ingmar, reeds aangehaald, punt 21), doch geen nadere aanwijzingen geeft omtrent de methode voor de berekening van de vergoeding wegens beëindiging van de overeenkomst.

³⁵ Zoals het Hof heeft geoordeeld, kunnen de lidstaten binnen dit kader gebruikmaken van hun beoordelingsvrijheid ter zake van de keuze van de methode voor de berekening van de vergoeding (arrest Ingmar, reeds aangehaald, punt 21). De Commissie heeft de Raad op 23 juli 1996 ter nakoming van de krachtens artikel 17, lid 6, van de richtlijn op haar rustende verplichting het verslag over de toepassing van artikel 17 van de richtlijn van de Raad inzake de coördinatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake zelfstandige handelsagenten [COM(96) 364 def.] voorgelegd. Dit rapport bevat nadere gegevens over de wijze waarop de vergoeding daadwerkelijk wordt berekend, en beoogt een meer uniforme uitlegging van dat artikel 17.

³⁶ Op de tweede vraag dient derhalve te worden geantwoord dat de lidstaten binnen het in artikel 17, lid 2, van de richtlijn gedefinieerde kader over een beoordelingsmarge beschikken die zij met name met inachtneming van het criterium van de billijkheid kunnen gebruiken.

Kosten

- ³⁷ Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de nationale rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof van Justitie (Eerste kamer) verklaart voor recht:

- 1) **Artikel 19 van richtlijn 86/653/EEG van de Raad van 18 december 1986 inzake de coördinatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake zelfstandige handelsagenten, moet aldus worden uitgelegd dat de uit de toepassing van artikel 17, lid 2, van deze richtlijn voortvloeiende vergoeding wegens beëindiging van de overeenkomst niet bij een collectieve overeenkomst kan worden vervangen door een vergoeding die wordt bepaald aan de hand van andere criteria dan die welke in laatstgenoemde bepaling zijn vastgesteld, tenzij is bewezen dat een dergelijke overeenkomst de handelsagent in elk geval een vergoeding garandeert die gelijk is aan of groter is dan de uit de toepassing van deze bepaling voortvloeiende vergoeding.**

- 2) **Binnen het in artikel 17, lid 2, van de richtlijn gedefinieerde kader beschikken de lidstaten over een beoordelingsmarge die zij met name met inachtneming van het criterium van de billijkheid kunnen gebruiken.**

ondertekeningen